

נהפוך הוא, רוב גיבורי הסיפורים הארוכים, אם זה רביד בסיפור "משוחרר" (על שמו קרוי הספר), ואם זה נדב בסיפור "הרצליה הירוקה" חברים אסוף פישר, עומרי, הם צעירים אחרי צבא, שעוד לא עשו דבר בחייהם, ורובם טרם הקימו משפחות וטרם בחרו יעד בחיים, והם חסרי שאיפות ומטרות של ממש ונרשאי השיחה שלהם הן סדרות טלוויזיה מטופשות. אם זו דמותו של הרוח העתידי לשאת את העול על כתפיו בשנים הבאות, יש מקום לדאגה. זהו דוד שנפול מהרזיו, שחי עדיין על חשבונם ובריחותיהם. כך חש גם רביד בסיפור "משוחרר" שהוא המשמעותי בין הסיפורים, כשהוא שב הביתה בסוף הסיפור ממסיבה במועדון וניצב מול אביו: "למי כאמת, חשב, שייכים החוד הזה, הכיסא, המחשב? של מי כאמת רוב הכסף שיש לו בבנק? הא ניסה לסתור את המחשבה באמצעות דוגמה הפוכה, של משהו עצום ורב שחב רק לו את קיומו בעולם, לו ואך ורק לו" (עמ' 79) וכמוכן אינו מוצא אביו, יפתח, לעומתו "היה עצמאי הרצליה בחיים. שמתה חרשים אחרי שהוא השתחרר מהצבא כבר למד ראיית חשבון". אחרי כן פתח סוכנות נסיעות "צציאת מצרים" שניצלה את הסכם השלום הטרי וגרפה רווחים.

עומרי הרצוג ב'הארץ ספרים' (17.01.14) המשבח את הספר (תחושה של התרגשות ואפילו סיפוק מלווה את הקריאה בקובץ הסיפורים של יותן פיין), נאלץ גם הוא לקבוע בסכמו את הסיפור "משוחרר", כי "בתרבות שבה אדם, גם לאחר השחרור מהצבא, צריך לעמוד זקוף במסדר הזהות הנוקשה, ניצבת רוח הנעורים כאופציה חלולה מובסת."

לראגה בגלל דמותם של הגיבורים נוספה גם אכזבה מרמתם הספרותית של סיפורי הספר שהיא מאוד לא אחידה. לטעמי, יש בו רק שני סיפורים טובים ("משוחרר" ו"יום עיון") מתוך שישה הכלולים בו. בארבעת האחרים רמת הלשון והסגנון ירודה כאילו לא נעשתה בהם עריכה. שגיאות מילים, מילת שימוש ותחביר וזרות בכל עמוד כמעט. הנה כמה דוגמאות: למשל הציוריים "בצע הרפתקה" ו"בצע חוויה" המופיעים פעמיים במשפטים דומים. הראשון: "פעם, כשהרחח נשבה אחרת, כשבצע הרפתקה היה בכל..." (עמ' 137) השני: "פעם, כשהרחח נשבה אחרת הכול נדמה אפשר, כשבצע חוויה היה בכל..." (עמ' 177). מהציוריים ומקומם ברור שהכוונה היא כ"שטעם הרפתקה" ו"כשטעם חוויה" היה בכל. אבל

בצע איננו "שטעם", כי אם "הח", "רוח", "בצע כסף" וכדומה.

נראה שהוא התגלגל לכאן מהביטוי "מה בצע?" במשמע "מה הרוח?" "מה הטעם?" מבלי שהכתוב עמד על משמעותו (או חוסר משמעותו) בציוריים שלו. מילא, ניסיון לחדש ניב עברי יכול להיות מקורי, אבל רבות שגיאות לשון כפשוטן. למשל, שימוש שגוי בשם הפועל ובאות השימוש-ל: "מה עוד יכול להיות דומה לליצור משהו חדש?" (עמ' 152) במקום "ליצירת משהו חדש". אפשר לטעון שאת הדברים אומר הדובר, עומרי (אגב ראה חשבון המשכיל בין גיבורי "הרצליה הירוקה") והם מובאים בלשונו, אבל זו נחמה פורתא. כי אפילו הוא לא היה אומר ללכתוב משהו... ללעשות משהו וכדומה. טעות אחרת היא "בסוף עשיתי את המינוי... המינוי למכבי שער עשר בבלומפילד" (עמ' 176). העובדה שרבים שונים בעניין ואומרים "מינוי" במקום "מינוי" אינה מחייבת שיופיע גם בספר. או שימוש שגוי במילת החיבור "או". נופר אומרת: "כבר כמה זמן אני מרגישה שמה שהוא לא או מהפנתיאון שלנו או דיון אבסטרקטי פשוט לא מעניין אותך" (עמ' 188). משפט זה פשוט היה צריך לכתוב כך: "כבר זמן רב אני מרגישה שמה שהוא לא מהפנתיאון שלנו או איננו דיון אבסטרקטי פשוט לא מעניין אותך."

יש עוד דוגמאות רבות שלא אלאה בהן את הקורא, אבל על טעות רוחות אחת בתחביר אי-אפשר שלא להעיר. כידוע, בכל משפט מורכב בעברית (הכולל משפטים טפלים), יקדים הנשוא את הנושא במשפט העיקרי. פיין כותב למשל: "כשחזר מהמפגש הראשון איתה עמרי שאל אותו באס-

אמנם אידיאל של היהדות, אבל דומה שהופעל כאן כוח רב מדי להשגת מטרה טריוויאלית משהו. אנדרו כהן שבסופו הוא כמעט אותו אנדרו שבתחילתו, למעט המשבר שעבר.

עם זאת נהניתי מחלקים רבים בספר. נמרד הוא מספר מוכשר, בעל שפה עשירה, עין חדה וחוש הומור מובהק. יש בספר תיאורים נהדרים של ניו יורק, של הוויית החיים בה (חדרי כושר, ברים, מסעדות ומסיבות קוקטייל), של בני אדם (היהודי היימן לינדבאום, למשל, הנטפל אליו ברכבת, ברני ברנסטין נשיא האוניברסיטה שלו ועוד). לא אוכל לפרט, ואציין רק מה שבעיני הוא שיאו של הספר - ישיבת ההדחה של פרופסור כהן מתפקידו כראש החוג לתרבות השוואתית, בידי מרצים ודייקלים פוסט-מודרניים, המושלים היום בכלל באקדמיה האמריקאית. אחר מהם הוא "לארס כריסטופרסון הצעיר, מרצה וזטר בפקולטה למדעי החברה, שאנדרו הכיר מן המגעים עם 'קבוצת מורים למען זכויות אדם', שביקשה לערוך אירוע הסברה פרו-פלשתינאי בחוג שלו" (עמ' 344). משתתפות אחרות הן ניקול ארטמן, מרצה במחלקה ללימודי המזרח התיכון ורנה דלקרואה, חוקרת פמיניסטית ודייקלית בחוג ללימודי מגדר, שתיהן בעלות עמדות אנטי-ישראליות חריפות (עמ' 345). כבר מלכתחילה היה אנדרו במיעוט שהפך בהמשך לחסר סיכוי לגמרי עם הצטרפותה לפגישה של "ד"ר שירין זמינדאר, מרצה צעירה מהפורום ללימודים פוסט-קולוניאליים, שהופיעה לכושר בסארי ארגמני-זהוב ובחליפת מכנסיים יהודית מסורתית" (עמ' 346).

זמינדאר היא שהציגה את עמדת המדיחים, ותקפה את אנדרו אישית, ישירות ובאופן חסר רחמים. "לא רק תפקידו האדמיניסטרטיבי, המיניוים שלו, האופן שבו הוא מנהל את הישיבות, אלא גם אופן עיצוב הקוריקולום, השמות לקורסים ולהרצאות, עבודתו המחקרית ופרסומיו השונים - כל אלה הם תוצרים של חשיבה הגמונית, של היותו לבן, מערבי, ובגיל העמידה, המכתיבים שיה משמר ומשחזר של אי שוויון", טענה. זמינדאר תובעת להציב במקומו בראש החוג "גורם מעצים ולא מוכא, עבור סטודנטים מקבוצות כפיפות: נשים, קויריים, ולא לבנים. להעניק קול לחסרי הקול, לאלה שהושתקו במהלך מאות אלפי שנות דיכוי פטריארכאלי! שלושת חבריה של זמינדאר הנהנו בראשם... דלקרואה הגדילה לעשות ונעצה באנדרו מבט מאשים מלא שאט נפש" (עמ' 349-350).

כך נמוח, הושתק ונודס הגבר הלבן, המערבי, היהודי. זו היא אולי הסוגיה האמיתית של הספר או לפחות המעניינת ביותר בעיני.

להשתחרר, להתבגר

אל ספרו של יותן פיין **משוחרר** (הוצאת כתר, עורך דודר משעני, 2013) הגעתי בעקבות ריאיון עמו במוסף גלריה ('הארץ' 08.12.13) שערכה מאיה סלע תחת הכותרת "גם לכוהנים יש רגשות". סלע אומרת כי פיין "לא מספר את סיפורם של החלשים, אלא את סיפורם של החזקים, שלא נהוג לחבב בחוגי האקדמיה והספרות". פיין עצמו אומר בתשובה לאחת השאלות: "עניין אותי איך הצעקה של אלה שצועקים לידם נשמעת. זה מפתח להיות בעמדת השונה, אבל זאת חצי עבודה, כי החרד מלא בעוד אנשים וגם להם יש תחושות. כמו שאומרת נופר בסיפור ('הרצליה הירוקה', ע"ל) גם לכוהנים יש רגשות".

הנרשא הזה עניין אותי. כי באמת כתבים אצלנו הרבה על "האחר", "השונה", "המודר", וכדומה ומעט מאוד על "האנשים הנורמטיביים", כפי שמכנה אותם פיין בריאיון, שהם רוב בניין ורוב בניין של החברה הישראלית. אולם בסופו של דבר, כשסיימתי לקרוא את הספר, נעשיתי מודאג חזקא מסיבה זו. כי "החזקים" כביכול, אינם חזקים, ו"הברוגנים", כביכול, אינם באמת ברוגנים (קשה להגדיר את נופר הגרה עם בן זוגה במגדל דירות כברוגנית).

ללא דופי. למשל, השימוש במילים (כבהומונים): "הדברים לא שורשם אינם באשך", אשורם ואשורם אותו שורש במשמעות שונה; או: "עת ציפור על ענף/ נרטבת על נרטב/ מהגשם", שימוש בבינוני ככשם (ציפור "נרטבת" על ענף "נרטב"); חריזה מקורית: "כלי הדם/ גידים וסחוס/ רק שריר הלב/ תפוס"; ומעל לכל אמנות הגלישה הפסיחה (משורה לשורה חריזה בתוך השורה) תוך הבלעת ניגודים מבלי שנחוש בהם כמעט. זוהי במידה רבה אמנותו השירית של נתן וך שצלגוב מושפע ממנו כפי שעוד נראה. שיר מופתי מבחינה זו הוא השיר 'בדרך לומר לך שלום התחילה שוב מלחמה' (עמ' 22). הנה הבית השני (האחרון) שלו:

ריח האוטובוס התערבב
במלח וידעתי שאראה אותך
לא אראה לעולם ובעצם
בדרך לומר לך שלום
התחילה שוב מלחמה.

היכולת של צלגוב לומר בנשימה אחת "וידעתי שאראה אותך לא אראה לעולם" וכן השילוב של "שלום" ו"מלחמה", היא מפליאה וכואבת. עם זאת המחאה בשיר כפי שניתן לראות (זה אחד משירי המחאה בספר) היא מעדנת ומובלעת. גם השיר היפה על מחמוד דרוויש (עמ' 55), או 'שירי הכרזת' (עמ' 58) שנכתבו בכפר הלא מוכר דהמש, ואפילו השיר החזק 'חרד 101' (עמ' 56) הם שירים מאופקים למדי.

לגופו של עניין אין לי טענה נגד כתיבה זו, אלא כאמור, תהייה פואטית: כבר הזכרתי את השפעתו של וך על שירתו של צלגוב. בשיר ללא כותרת (עמ' 15) מופיע המוטו "משהו שמשאיר משהו" (מתוך 'הצייר מצייר') מאת וך, המגדיר את השיר כ"משהו שמשאיר משהו" (כניגוד לאמנים אחרים). צלגוב בשיר מרחיק לכת אף יותר. בהשוואה בין 'שורדי דרכים' לבין 'פיראטים' בשיר, מעדיף צלגוב את שורדי הים, כי 'הפיראטים לא משאירים עקבות. והים/ איננו מלא'. זו העדפה ברורה, לפחות בספר הזה, לא להשאיר עקבות בלטים מדי של מעשי אלימות, כפי שוך ידע, בשירתו המוקדמת, להסוותם. בשיר אחר (עמ' 19) מצטט צלגוב שורה משירו הידוע של וך 'רגע אחד' הפותח את ספרו שירים שונים. השורה היא 'דיק כמו ציפור, קשה כמו אבן', ביטוי המתאר אדם מת באופן פיוטי ולא בולט לעין. אולי לא מיותר להזכיר כאן גם את שיר של וך 'משנה לשנה זה' (עמ' 131) בספרו כל השירים) שם הוא עוסק באופן אירוני בעידון הזה: "משנה לשנה זה נעשה יותר מעוזף, זה יהיה כל כך מעוזף בסוף".

הנהה בגיליון המקוון 002 של כתב העת 'זקה' מינוי 2007 מצאתי את השיר הבא מאת ערך צלגוב (גם כן ללא כותרת):

הערפל נתקע לי בנתן
מעל ים צפוני ועיר הזמנה אדם
אני חושב שיכולתי לכתוב על זה משהו
אבל הערפל נעשה סמיך
הרגשתי איך אני לועס טעם
דם

צפור צוחה מעל
ערפל נסוג לאחור
ומסילת הפרל פתחה לי שערי שירה

השיר הזה אם איני טועה (ברקתי היטב אבל אולי נשמט מעיני) לא מופיע בספר השירים 'בחירות' חבל. שיר יפה, גם הוא מאופק, אבל יש בו יותר כוח שירי ואמירה חזקה. בבואו לכתוב פיו 'לועס דם', 'ומסילת ברזל' היא שפתחת לו בשעטה שערי שירה. מעניין מדוע לא בחר לכלול אותו (ושכמותו) בספר?

אם-אס מה דעתו? (עמ' 155). וצריך לכתוב: "כשחזר מהמפגש הראשון איתה שאל אותו עמרי..." (ויש לכך סיבה טובה: לכל נטעה לחשוב שעמרי הוא זה שנפגש איתה). סדר שגוי זה של המילים במשפט מופיע כמעט בכל המשפטים המורכבים בספר.

מכל סיפורי הספר אהבתי ונהניתי ביותר מהסיפור "יום עיון", המספר על סטודנט ישראלי בניו יורק המגיע לאחד סיום התואר ליום עיון על המוחזר התיכון באוניברסיטת קולומביה. נטפל אליו יהודי אמריקני קשיש שמריח שהוא ישראלי ("ישרלי, אה?") ומתיישב לידו. היהודי שבקי כבר בכנסים הללו מתכנן פרובוקציה. וכשמגיע זמן השאלות וערבי מהקהל ("האראב", כפי היהודי) קם לשאול את שאלתו, מתפרץ היהודי לעברו, תופס את המיקרופון ופותח במתקפה על חמאס, איראן, וכל הג'יהאדיסטים. היהודי מסולק מהאולם בידי מארגני הכנס (שכמו ברזמן הנסקר למעלה הבית אשר נחרב, לא היו אהודי ישראל דווקא) הוא גורד אחריו גם את הסטודנט הישראלי, שלבושתו ועל כוחו נאלץ לצאת עמו. המשכו של הסיפור הוא שהשניים משוטטים יחדיו בניו יורק ואף נוצרת ביניהם קרבה אנושית, לאחר שהישראלי מגלה את עליבותו וברידותו של היהודי הקשיש. הסיפור הזה מוכיח שיש ליונתן פייך כישור סיפורי. הוא מצטיין בתיאור מצבים פרודיים ובאירוניה עצמית דקה. ובמקום שהוא במיטבו, גם הלשון שלו טובה בהרבה (אולי עברה הפעם עריכה כמו שצריך). מסקנה: כאשר הישראלי מתבגר ויוצא לעולם הוא גם משתחרר, נעשה דמות מעניינת יותר והסיפור משתבח.

בחירות מעודנות

ספרו היפה של ערך צלגוב **בחירות** (הוצאת פרדס, 2013) עורר בי תהייה: האם שכלולו הצורני בא על חשבון עוצמת הביטוי של תכניו? על גב העטיפה מצוין כי ערך צלגוב הוא פעיל תרבותי וחברתי. חי וכותב מבאר שבוע. הוא מתרגם ועורך של כתב העת לשירה וביקורת 'זקה', של אסופה לשירה שחורה "כרשיאמאשלהם" ומייסד הוצאת 'רעב'. על כתב העת נאמר, כי הוא יוצא נגד תרבות "הכתובים ובוכים" ומצוד "בשיר שחורת, חורף, חורף בתודעה במטרה לנער את הסדר הקיים". על האסופה המתורגמת לשירה שחורה נאמר, כי "מטרתה למחות נגד התגובות הגועניות להגירה מאפריקה לישראל" וכי הוצאת 'רעב' מתעתדת להוציא ספרים נוספים של שירה שחורה מתורגמת.

הנהה בספר שיריו הכרוך הראשון של צלגוב יש מעט מדי להט מהפכני מהסוג זה. זו, כאמור, שירה משוכללת, אמונה על מלאכת השיר וחי השירה. אבל במקביל, או כתוצאה מכך, היא גם מעודנת מאוד. כשנטלתי את הספר ליד, התפעלתי מכישוריו כמשורר, דבר די נדיר בספרים ראשונים ועוד של 'משורר מורד'. שכן הוא לא בא להרוס מה שהיה לפניו (כפי שיש שעושים זאת, למשל משוררים מחבורת "ערס פואטיקה", שאף על שרפת ספרים הכריזו). נהפוך הוא, כמשורר משכיל ונבון בונה צלגוב על נדבכים קודמים. כבר שם הספר בשלוש שפות מעיד על כך: "בחירות, [S]election" (את משמעות השם בערבית, המופיע באמצע, איני ידע וגם אין לי אפשרות להקלידו). ה"בחירות" בעברית מכיל את שתי משמעויותיו באנגלית וגם של שיר נוסף בשם The Choices ואולי אף של שער הקרי 'דנמרק' הרמז לנסך מדנמרק (המלט) המתלבט בין בחירות.

שירים לא מעטים מלווים בהערות ומובאות ממשוררים ידועים (אודיאן ריין, פרדיקו גרסיה לוחקה, הביטלס, נתן וך, מוריסון, יואל הופמן ועוד ועוד), מה שמצביע על כך כי לפנינו משורר מורכב ומודע. השליטה בכלי השיר היא

